

Агыбай батыр Конырбайұлы, Шыбыртпалы Агыбай (1802-1885) – Кенесары Касымовтың Ресей отаршылығына қарсы көтеріліс басшыларының бірі, қолбасшы. Агыбай батыр Ұлытау тауының етегіндегі ауылда дүниеге келген. Орта жаз кезіндегі қарақесек-шыбыртпалы – арың руынан шыққан. Әкесінен ерте айрылған. Шешесі Абылай ханның сенімді батырларының бірі Наймантайұлы Байғозының қызы. Жазушы І.Есенберлиннің «Қошпенділер» трилогиясында Агыбай батыр алып денелі деп сипатталады.

Жорықта үнемі жолы болатындықтан ол «Ақжолтай батыр» атанды. Сарбаздары Абылай есімімен қатар Агыбай батырды да ұранға айналдырды. 13 жасынан қолына

кару алып, 1824 жылы Каркаралы аймағында Ресей империясының отаршылдық саясатына қарсы көтеріліске белсене араласты. Қасым султан қаза тапқаннан кейін Ағыбай батыр бастаған қазақ әскері Шу өзенінің бойында өзбектердің Түркістан өлкесіндегі билігін әлсіретті. Ағыбай батыр бастаған қол 1826-1846 жылдары аралығында Ресей әскерлерімен бетпе-бет шайқасып, бірнеше рет қырық соққы берді. Ресей империясының Қазақстандағы тірек-орталықтары – Каркаралы, Ақтау, Ақмола бекіністеріне шабуыл жасап, патша әскерлерін Ырғыз, Тобыл өзендері бойындағы ұрыстарда, Қызылжар, Қокшетау шайқастарында тас-талқан етіп жеңді. Қырғыз манабы Орманға қарсы соғыстарда ерекше ерлік көрсетті. 1847 жылы Кенесары ханның Кекілік тауындағы қырғыздармен айқасында Наурызбай батырмен бірге дұшпан шебін бұзып өтті.

Кенесары өлгеннен кейін де Ресей өкіметіне қарсылығын тоқтатпай, Сыздық төре қолы құрамында соғыс жүргізді. Кейінірек, 1849 жылға дейін Ресей өкіметінің қамалдарына өз бетінше шабуылдар жасады. Өмірінің соңғы кезеңінде егіншілікпен, балық аулаумен айналысты. Дүниеден қайтқан соң Ресей өкіметі оның мәйітін Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи кешеніне жерлеуге рұқсат етпей, Сарыарқа мен Бетпақдаланың шектескен Тайатқан-Шұнақ деген жерінде жерленді.

Кенесарының бас батыры Ағыбай батырдың өмір жолы қазақ тарихшылары мен қаламгерлерінің шығармаларына арқау болды. Жазушы І.Есенберлиннің «Қошпенділер» трилогиясында Кенесары хан мен Ағыбай батыр қатысқан барлық ұрыстар баяндалған. Жазушы олардың Ақтау, Ортау, Ақмола бекіністерін қалай алғанын, Сырдария өзенінің бойындағы Меркі қаласын азат ету барысында Қокан хандығымен қалай ұрыс жүргізгенін толық суреттеген. 1914 жылы Есім төренің көмегімен Ә.Бокейханов Қазан қаласынан «Қызыл қайнар Төртүрмас» деген кітабын шығарса, С.Сейфуллин «Ақжолтай батыр» романын жазды. Заңгер жазушы М.Әуезов «Қазақ әдебиетінің тарихы» кітабында танымал батырға толық бір бөлімді арнады. И.Байзақовтың бір поэмасы да батыр туралы. Ал тарих ғылымының докторы, профессор Е.Бекмахановтың 19 ғасырдың тарихи оқиғалары туралы жазылған монографиясында Ағыбайдың батырлық тұлғасы жан-жақты сипатталған.

1992 жылы Қарағанды облысының Жезқазған қаласында Ағыбай батырдың 190 жылдығы, 2002 жылы Балқаш қаласында 200 жылдығы республикалық деңгейде аталып өтілді. Балқаш қаласында батырға ескерткіш орнатылды.

Дереккөзі:

Қазақстан ұлттық энциклопедиясы, 1 том

Сарыарқа батырлары
www.karlib.kz/saryarka/colection/Saryarka%20batyrlary.pdf

